

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Een leraar, die het voornaamste niet wist

Nicodemus antwoordde en zeide tot Hem: Hoe kan dit geschieden?
Jezus antwoordde en zeide tot hem: Gij zijt de leraar van het Israël, en deze dingen verstaat gij niet?
Joh. 3 : 9, 10.

Wetenschap is niet verwerpelijk, maar kan groot nut hebben.

We mogen deze bezigheid beoefenen, om na te speuren, wat er onder de zon geschiedt. De Prediker was wijs en heeft het volk in kennis onderwezen; en hij overwoog en onderzocht, hij stelde vele Spreuken op, Pred. 12 : 9.

Er is veel te weten.

Maar we kunnen niet alles weten.

Dat betekent allereerst: we moeten ons in de wetenschap houden aan de grenzen, n.l. de werken Gods onder de zon en die grens niet gaan overschrijden en aan 't fantaseren gaan.

Maar het betekent ook: wij zijn maar kleine, beperkte mensen.

Zelfs grote geleerden kunnen niet het gehele veld van wetenschap overzien, maar zij kiezen één bepaalde tak van wetenschap en specialiseren zich weer op een onderdeel daarvan.

Zo gaat het ook met de theologische wetenschap.

Die is belangrijk en we mogen er niet verachtelijk over spreken.

We moeten het Hebreeuwse Oude Testament en het Griekse Nieuwe Testament kunnen lezen.

„We”, dat zijn niet alle leden van de kerk, maar degenen, die daartoe geroepen zijn. We moeten niet kleinerend over de wetenschap spreken en we zijn blij met onze Theologische Hogeschool en met hoogleraren en lectoren.

En we mogen verlangen, dat deze leraren „vakkennis” bezitten.

Maar... ook hier geldt: we moeten oppassen, dat we de grens niet overschrijden.

De Prediker waarschuwde: „En overigens, mijn zoon, wees gewaarschuwd; er is geen einde aan het maken van veel boeken en veel doorvorsen is afmatting voor het lichaam”, Pred. 12 : 12.

En vooral: we moeten niet gaan fantaseren buiten Gods openbaring om! Dan wordt „theologische” wetenschap heel gevaarlijk voor de kerk.

In Joh. 3 lezen wij van een leraar, die veel wist van de toen-malige theologie. Hij kwam 's nachts tot Jezus, om te discussiëren over allerlei theologische zaken. Hij wilde wel eens zien, wat Jezus „wist”.

Want er was toen, in de dagen van Nicodemus, ook heel wat te weten. De rabbi's hadden al heel wat bij elkaar „gedacht”. Er waren allerlei verklaringen op „Mozes” en allerlei opvattingen.

Wat zou de leraar Jezus daarvan zeggen? Want dat Hij een leraar was, dat kon iedereen zo maar zien.

Maar dan snijdt de Here aan Nicodemus de pas af naar een theologisch debat en zegt:

Niemand zal te eniger tijd bekwaam zijn om anderen te leren, dan die eerst zelve de kracht des Evangelies ingedronken heeft, opdat hij niet zo zeer met de mond als met de genegenheid des harten spreke.

Calvijn.

„voor iemand het koninkrijk Gods ziet, moet hij wederom van boven geboren worden”.

Maar daar begrijpt de leraar Nicodemus niet veel van: wederom geboren worden? Wij zijn toch al geboren. Moeten grote mensen nog eens geboren worden?

De Heiland gaat door met zijn onderwijs en zegt: inderdaad, Nicodemus, grote mensen in de kerk moeten wederom geboren worden, niet een tweede lichamelijke geboorte, maar een geboorte uit water en Geest.

We moeten niet alleen geboren zijn in de kerk, maar ook weder geboren.

Er moet een algehele reiniging komen en vernieuwing door het bloed en de Geest van Christus. We kunnen niet zonder vergeving der zonden en waarachtige bekering.

Dat is eigenlijk een van de meest fundamentele dingen, die men in de kerk moet weten: de wedergeboorte. Zoals Nicodemus van zichzelf is, is hij vlees uit vlees, in zonden ontvangen en geboren. Maar hij moet gewassen, gereinigd worden.

Die wedergeboorte is het onnaspeurlijke en vrijmachtige werk van de Heilige Geest, maar wedergeboorte is te merken in de wandel der gelovigen, vs 8.

Maar Nicodemus begrijpt er niets van. Hij wist niet, wat wedergeboorte was. En hij wist toch veel. Hij was een overste der Joden, hij had zitting in het Sanhedrin, behoorde tot de partij der Farizeeën, de orthodoxe partij en was rabbi, leraar.

Hij wist er heel wat van, van de theologie, hij wist veel meer dan de eenvoudige mensen, hij had al „veel letters gegeten”.

Maar dit wist hij niet, wat wedergeboorte was.

't Eerste en voornaamste, daar had hij geen erg in!

Hij kende heel wat geboden en verboden en stellingen en constructies van allerlei leraren-van-formaat. Hij was op de hoogte van een „dikke dogmatiek”.

Maar dit wist hij niet.

„Hoe kunnen deze dingen geschieden?”

En Jezus antwoordde en zeide tot hem: „gij zijt de leraar van het Israël en deze dingen weet ge niet?”

We horen hier de smartelijke verbazing van onze Heiland.

Dit moet toch niet vreemd zijn voor een kerk-mens, wat wedergeboorte is?

Er is wel eens gezegd: het woord „wedergeboorte” staat niet in het Oude Testament. 't Was toch niet zulk een wonder, dat Nicodemus het niet aanstonds begreep. Nu, dat kan wel zijn. Maar toen de Here de wedergeboorte nader uitlegde en zei, dat het een geboorte was uit water en Geest, toen had Nicodemus het moeten weten! Dat is toch altijd de oproep geweest tot de kerk van alle eeuwen: wast u, reinigt u, bekeert u.

Dat moest toch niet vreemd voor hem zijn: zo had de HERE het in het Oude Testament geopenbaard.

David bad om die wedergeboorte in Psalm 51: „Ontzondig mij met hysop en ik zal rein zijn, was mij, dan ben ik witter dan sneeuw”, vs 9 en: „Schep mij een rein hart, o God, en vernieuw in mijn binnenste een vaste geest”, vs 12.

En David wist ook wel, dat de Heilige Geest dat moest doen, dat werk van reiniging en van vernieuwing, want hij bad: „Verwerp mij niet van Uw aangezicht en neem Uw Heilige Geest niet van mij”, vs 13.

De Schrift sprak duidelijk van de reiniging

UIT DE INHOUD:

Een leraar, die het voornaamste niet wist	C. S.
Spanningen in de Kerk (VIII)	C. V.
Blijdschap (III)	H. J. J.
Antieke Theologieën	
Canterbury naar Rome (II)	J. M.
Ervaringen van een Koopvaardijpredikant (VII)	v. d. K.
Persschouw	C. V.
Kerknieuws	

door water en Geest, b.v. Ezech. 36 vs 25—27: „Ik zal rein water over u sprengen en gij zult rein worden... een nieuw hart zal Ik u geven... Mijn Geest zal Ik in uw binnenste geven en maken, dat gij naar Mijn inzettingen wandelt...”

En was er niet te lezen in Ezech. 37, dat door de Geest des HEREN de dode lichamen weer levend werden, dat het dal van dorre doodsbeenderen vol levende mensen werd.

Daar is het Oude Testament vol van, van die reiniging en vernieuwing. De offeranden en ceremoniën wezen er op, Mozes en de profeten getuigden er van.

Ja, de gehele Bijbel was toch vol van Christus en de wassing door Zijn bloed? Maar Nicodemus wist het niet. De leraars in Israël wisten veel, dat overbodig was. Doch het voornaamste wisten ze niet.

Gij? Dat staat met nadruk voorop! Nog wel leraar! Hij las uit de boekrollen. Hij moest het toch weten. Als leraars geen kennis hebben van deze fundamentele dingen, dan is het volk ook onkundig.

En dan: de leraar. Zo staat het niet alleen met Nicodemus, maar ook met de andere leraren. Zo was nu de leraar in het Israël.

Ja, dat ook nog: leraar van het Israël, van dat volk, waaraan de HERE Zich heeft geopenbaard. Leraar van het openbaringsvolk en dan nog zo on-wetend zijn, dat is toch wel heel erg!

Nicodemus liet zich zo maar niet overtuigen.

De Samaritaanse vrouw wel, 4 : 29, en de blindgeborene ook, 9 : 35—38. Deze eenvoudige mensen namen het Woord van de Here aan.

Maar met Nicodemus ging dat niet zo vlot! Hij gaf zich zó maar niet gewonnen!

Wat moest Nicodemus veel loslaten, wat hij van jongsaf geleerd had. Het moest toch kloppen met de rabbijnse dogmatiek? **Wat een ballast moest hij kwijt!** De leraren hadden de Bijbel wel, maar die was bedekt met een laag van menselijke inzettingen.

Leren wij deze les maar: theologie moet „gebouwd” zijn op de Schrift, anders voert ze ons juist van de Schrift af.

Wij moeten niet leven bij stellingen, die „sluiten als een bus”, maar leven uit het Woord Gods, hetwelk een kracht tot zaligheid is. We moeten de Schrift niet lezen met een dogmatische bril op, maar lezen, wat er staat en ons daaraan onderwerpen.

Wat hebben we er al een ellende mee beleefd in de kerk, dat alles „in kunnen en

kruiken" was. Ja, in „toelichting" en „prae-advies"!

Toen ik indertijd geschorst werd, wist de tweede voorzitter van de kerkeraad precies wat er in 't prae-advies stond: de kinderen moeten wedergeboren zijn, anders konden ze eigenlijk niet gedoopt worden, maar dat er in de Catechismus stond, dat de verlossing en de Heilige Geest aan de kinderen des Verbonds **toegezegd** is, dat wist hij niet. Toen moest hij 't eerst zien en toen hij 't gelezen had, zei hij wel: „het staat er", maar hij geloofde het niet, want 't stond anders in 't prae-advies!

Laten we maar oppassen voor allerlei „dog-

matische torens", die opgebouwd worden buiten het Evangelie om.

Ja, die „waarheden" hebben wel gezag, maar alleen het gezag van Synoden. Men zegt dan wel: het zijn „goddelijke waarheden", maar men „vervangt" en „stelt terzijde". Wat moet men daar nu mee in de synodale kerken?

Ze moeten het schoolse juk afwerpen en terugkeren naar Gods Woord.

Er is veel te weten. Maar de Schrift gaat boven alles.

Laten wij het voornaamste niet vergeten.

C. Stam.

Spanningen in de Kerk

VIII

Barmhartigheid

Een van de wezenlijke elementen van het ware kerkelijke leven is de **barmhartigheid**. Sikkkel heeft eens gezegd, dat een kerk in zoverre kerk is als in haar de barmhartigheid leeft. En dan zo, dat de onderlinge verhoudingen in de kerk én haar optreden naar buiten metterdaad door die barmhartigheid worden beheerst.

Wat een kerk ook moge zijn en doen, al strijdt ze b.v. ook met nog zoveel vuur en kracht voor „waarheid en recht" — als in haar de barmhartigheid niet méé, ja, vóór alles de inwendige verhoudingen en haar optreden in de wereld bepaalt, dan versteent en versterft ze, ook al heft ze het vaandel van ware kerk te zijn ook nog zo hoog in de wind.

* * *

Voor wie de Schrift een beetje kent behoeft het geen betoog, dat de barmhartigheid zowel de verhouding tussen de broeders in de kerk als ook de houding van de kerk tot hen die „buiten staan" moet beheersen.

In de Schrift wordt ons immers met kracht gepredikt, dat God een **barmhartige** God is. En dat die barmhartigheid is Gods liefde tot **ellendigen**. Dat wil zeggen: tot mensen die in grote nood verkeren. Van welke aard die nood verder ook moge zijn doet er niet toe. Alle misère, ellende, nood is immers uiteindelijk gevolg, bezoldiging van de zonde. En Gods barmhartigheid gaat juist naar zondaren, naar goddelozen in hun ellende en om hun ellende uit.

Paulus zingt ervan, dat God ons, zondaren en ellendigen, niet om werken der gerechtigheid die wij zouden gedaan hebben, maar naar zijn barmhartigheid heeft gered (Tit. 3 : 5). Petrus looft de God en Vader van onze Here Jezus Christus, die ons naar zijn grote barmhartigheid heeft doen wedergeboren worden door de opstanding van Jezus Christus uit de doden. (1 Petr. 1 : 3). En de schrijver van de brief aan de Hebreërs wekt zijn lezers op met vrijmoedigheid toe te gaan tot de troon der genade om barmhartigheid te ontvangen en genade te vinden ten einde hulp te ontvangen ter gelegener tijd (Hebr. 4 : 16).

Deze barmhartigheid Gods, waarmee Hij goddelozen, verdorven, ellendige, opstandige, hardnekkige mensen als wij zijn grijpt, opdat we niet zouden ondergaan, moet nu om zo te zeggen in het leven van Gods volk doorgegeven, weerkaatst, geactualiseerd worden. De gelovigen moeten vooral ook hierin de gestalte van Christus vertonen, dat ze barmhartig zijn zó, dat hun gehele optreden en gedrag door die barmhartigheid wordt gedragen, doorlicht en verwarmd.

Gaat heen, zegt onze Heiland tegen de farizeeërs die er kaptie op maakten, dat Hij met tollenaars en zondaars at, en leert wat het betekent: barmhartigheid wil Ik en geen offerande (Matt. 9 : 13). In de bergrede roept Christus ook vandaag nog ons allen toe: Weest barmhartig gelijk uw Vader in de hemel barmhartig is (Luc. 6 : 36). En Paulus vermaant de kerk aller tijden: Doet aan, als door God uitverkoren heiligen en geliefden, innerlijke ontferming, goedheid, nederigheid, zachtmoedigheid en geduld (Col. 3 : 12). Zij die barmhartig zijn, worden door Jezus Christus zalig gesproken, want hun zal barmhartigheid geschieden. (Matth. 5 : 7). Maar een onbarmhartig oordeel zal komen over

hen, die geen barmhartigheid hebben bewezen (Joh. 2 : 13).

* * *

Er is één woord van onze Heiland, dat in dit verband speciaal moet worden genoemd. Het is dat wat we vinden in Matth. 23 : 23—25.

„Wee u, schriftgeleerden en Farizeeën, gij huichelaars, want gij geeft tienden van de munt, de dille en de komijn en gij hebt het gewichtigste van de wet verwaarloosd: de gerechtigheid¹⁾ en de barmhartigheid en de trouw. Dit moest men doen en het andere niet nalaten. Gij blinde wegwijzers, die de mug uitzift, maar de kameel doorzwelgt".

Dit woord is van fundamentele betekenis voor het leven van de kerk en van alle gelovigen.

Onze Heiland spreekt tot de schriftgeleerden en de farizeeën. Dat wil zeggen: tot lieden, die de bijbel van a tot z als Gods woord aanvaardden. Ze beschouwden zelfs iedere punt en iedere komma (iedere „tittel" en „jota") als van God zelf atkomstig. Ze zijn wat dat betreft 100% orthodox. En ze proberen bovendien Gods geboden wat de letter betreft te houden tot in de kleinste kleinigheden.

De wet omtrent het brengen van de tienden van de opbrengst van de akkers, passen ze zelfs toe op de kleine bosjes munt, dille en komijn, die in een hoekje van hun tuin groeien. Daar zegt onze Heiland evenwel helemaal geen kwaad van! Integendeel, Hij verklaart: dat moet ge maar doen! Maar zijn ernstige grief en zijn zware beschuldiging tegen deze orthodoxe leiders van het volk is, dat zij het „gewichtigste", — het belangrijkste, de kern, het hart — van Gods wet nalaten. Want ze betonen aan de broeders, de mensen, geen **gerechtigheid**, geen **barmhartigheid** en geen **trouw**.

Geen gerechtigheid. Die gerechtigheid is iets dat bij God hoort, dat van Hem stamt en dat nu ook in het doen der mensen, in hun onderlinge verhouding, openbaar moet worden. Het is het aan ieder geven wat hem toekomt. Het ieder erkennen en eerbiedigen op de plaats en in de taak waar God hen stelde. Het is het stipt rechtvaardig en billijk zijn jegens iedereen. Het is het haten en tegenstaan van alle zonde.

Geen barmhartigheid. Barmhartigheid — ook die leeft voor alles en op volmaakte wijze in God en straalt in heel zijn doen met de mensen uit. Maar die moet daarom en daardoor nu ook in de verhouding tussen de broeders en de houding-jegens alle-mensen heel het doen en laten van Gods kinderen beheersen. Barmhartigheid betonen dat is het vol mededogen helpen, dragen, steunen, vasthouden van wat zwak en ellendig is en dreigt onder te gaan. Het is het geven van zichzelf, onzelfzuchtig, ook aan de grootste zondaren, ook aan de meest weerszinwekkende gevallen en afvalligen. Het is de zelfverloochende liefde, die men b.v. ziet in de Vader van de verloren zoon. Als die Vader zijn met de modder van het verdorven menselijke bezoedelde jongen van verre ziet — hij had altijd naar hem uitgekeken! — snelt hij hem tegemoet en vóór die jongen nog één woord zeggen kan, neemt hij hem in zijn armen en drukt hij hem aan zijn hart.

Geen trouw. Trouw — dat is het vasthouden van wat verloren dreigt te gaan. Het is het nooit de gemeenschap met een broeder afbreken. Het is het blijven werken en worstelen, op hoop tegen hoop, om hen die af-

dwalen te behouden. Het is liever jaren lang vergeefs worstelen om te behouden dan één maal niet alles doen wat in het vermogen ligt om afdwalenden terecht te brengen. Het is liever duizend maal bedrogen worden dan eenmaal zonder grond wantrouwen.

Dit alles noemt Christus het „gewichtigste" der wet.

Het is hetzelfde wat de HERE reeds in het Oude Testament had gezegd: „Hij heeft u bekend gemaakt, o mens! wat goed is; en wat vraagt de HERE van u dan recht te betrachten en goedheid lief te hebben en ootmoedig te wandelen met uw God?" (Micha 6 : 8).

Omdat de schriftgeleerden en de farizeeën deze kern, dit hart van Gods liefdewet, niet in praktijk brachten, roept Christus het „wee u" over hen uit en sprak tot hen dat vernietigende woord: gij zift de mug uit, maar zwelgt de kameel door — ondanks uw orthodoxie en ondanks uw stipte nakomen van alle gebodjes en regeltjes van de wet.

* * *

Het is helaas zó, dat in de kerk van onze barmhartige Hogepriester deze barmhartigheid niet altijd wordt beoefend, ja, dikwijls op ontstellende wijze ontbreekt.

Tot droefheid en toorn van onze Heiland. Tot verdriet en schade van zijn kinderen. Tot schande voor de kerk. Tot ergernis van hen die „buiten staan".

Toen ik met dit artikel in gedachten bezig was dacht ik aan een uitlating van Dr Buskes in zijn boek: „Hoera voor het leven".

Schrijvend over de tijd van zijn schorsing in verband met het Geelkerken-conflict van 1926 zegt hij o.a. het volgende:

„Een zeer pijnlijke ervaring is het voor mij geweest, dat op één uitzondering na niemand in de gereformeerde kring zich de moeite heeft getroost, mij persoonlijk te benaderen. Van de dominee, bij wie ik belijdenis deed, die ons huwelijk inzegende, nooit iets gehoord. Van de dominee, die mij twee jaar tevoren op Texel bevestigde, nooit iets gehoord. Van bevriende collega's nooit iets gehoord. Men oefende tucht. Zonder zielzorg. Zakelijk, koud en kil. Deze ervaring behoort tot de bitterste ervaringen in mijn kerkelijke loopbaan" (blz. 111).

En: „Wat heb ik vaak gehoopt op een brief of een bezoek uit de eigen gereformeerde kring. Er kwamen geen brieven en er werden geen bezoeken gebracht. Op één uitzondering na. Het was Prof. F. W. Grosheide, die mij enkele zeer hartelijke brieven schreef, waarin hij mij zijn kritiek niet spaarde, maar tegelijkertijd een door mij zeer gewaardeerde poging deed mij voor de Gereformeerde Kerk te behouden. Al hebben juist zijn brieven er mij van overtuigd, dat deze poging moest falen; toch zal ik Prof. Grosheide dankbaar blijven voor de wijze waarop hij getracht heeft zijn oudleerling te helpen". (blz. 113).

Men kan zulke woorden niet zonder schaamte en pijn lezen.

Ik was en ben het van ganser harte eens met wat Assen in 1926 uitsprak.

Maar wat Dr Buskes hier schrijft is heel erg.

Men moet zich maar eens voorstellen wat het betekent voor een jong predikant op deze wijze in een kerkelijk conflict te geraken dat op een schorsing uitliep! Wie al de verschrikking daarvan heeft ondervonden, wie het verbijsterende, de pijn daarvan nooit te boven is gekomen of komen zal, kan iets beseffen wat het betekend heeft zó door broeders en vrienden — in de classis zaten enkele studiegenoten van hem — in de steek gelaten te worden.

En nu — na dertig jaren krijgen de kerken in welke dat kon gebeuren de rekening daarvan thuis! Nu wordt door duizenden gelezen wat Buskes wedervoer. En vraag niet hoe er over geoordeeld wordt! En hoe de naam van Christus daardoor onteerd en de kerk erdoor door de modder wordt gehaald.

* * *

En ik moet nog wat ergers noemen.

Toen ik predikant in Haarlem was geworden kwam van een lid van de kerk van Bennebroek — Dr Wiersma — een verzoek op de classicale vergadering om het schorsings- en afzettingsvonniss van Ds. Van den Brink te herzien, omdat het naar zijn oordeel daarmee niet in orde was.²⁾

Op die classicale vergadering ontstond een bewogen discussie over dit verzoek. Het

Voor we er erg in hebben, is het april geworden!

Nog een paar weken en de nieuwe jaargang van „Opbouw zet in. Het zou prettig zijn, als het aantal abonnementen met ingang van die datum weer flink omhoog ging. HELPT U allemaal mee?

Proefnummers op aanvraag gratis.

resultaat ervan was, dat een commissie werd benoemd, welke de zaak zou onderzoeken. Daarin werden o.a. G. Baas — het oud-kamerlid — en ondergetekende benoemd.

Toen ik de stukken bestudeerde ben ik hevig geschrokken.

Was dat christelijke, kerkelijke tuchttoefening? Was dat de liefdevolle, barmhartige worsteling om een broeder terecht te brengen en te behouden? Was dit het werk van een kerkelijke vergadering, waarbij nota bene een professor, die daar niets te maken had, Prof. H. H. Kuyper, het eerste en het laatste woord sprak?

Nooit zal ik vergeten het bezoek, dat ik met br Baas daarna bij de oude Ds Van den Brink in Hilversum bracht. Hij was toen reeds een oud man en kerkelijk dakloos. Van „Geref. Kerken in Hersteld Verband” had hij zich losgemaakt. De ontwikkeling daarin was van die aard, dat hij daarbij niet langer blijven kon. Neen, Ds Van den Brink was niet makkelijk. En hij zei precies en scherp waar het op stond. Maar mocht dat een aanleiding, een reden, een oorzaak zijn om hem niet alle liefde en barmhartigheid te betonen, die de kerk aan al haar leden om Christus' wil bewijzen moet? Ook hen van wie zij meent dat zij dwalen?

Ik heb toen voor het eerst en nog maar op een afstand met huivering iets geproefd van de ellende, de verwoesting, welke een genadeloze „kerkelijke behandeling” in een mens, een broeder teweeg brengen kan. Welk een onuitsprekelijk lijden hadden de kerkelijke vergaderingen Ds Van den Brink ten onrechte aangedaan.

Het verheugend eind van de classicale behandeling van deze zaak was dat de classis unaniem oordeelde, dat herstel van Ds Van den Brink in het ambt moest geschieden.

Helaas is het daar toch niet toe gekomen. In de „hogere” vergaderingen — in feite waren er toen reeds „hogere” vergaderingen — is deze zaak op een of andere manier weer misgegaan. Hoe en waarom, dat weet ik niet. Ik ben in die dagen naar Utrecht verhuisd. En al heel gauw kwamen er nieuwe, ergere „kerkelijke behandelingen”.

De kerken hebben ook toen geen recht gedaan aan Ds Van den Brink. Ze hebben ook dit kwaad op hun rekening laten staan.

Maar gelukkig, deze zaak heeft een gevolg gehad.

Nadat het in eerster instantie met het rechtsherstel van Ds Van den Brink was misgegaan heb ik over zijn zaak eens aan Prof. Greijdanus geschreven. Ik wilde eigen oordeel verifiëren. Ik wilde volstrekte zekerheid hebben hoe het er mee stond.

Greijdanus' antwoord was een brief van zes grote vellen!

Zorgvuldig had hij de zaak uit de officiële stukken nageplozen en beoordeeld. En stuk voor stuk diskwalificeerde hij de schorsingsgronden en wees ze als onhoudbaar af.

En zijn oordeel over de afzetting van Ds Van den Brink luidde als volgt: Het is „met dat afzettingvonnis niet in orde.

Ook hier had nauwkeuriger gewerkt moeten worden.

En ware dit geschied, dan is het de vraag, of deze afzetting zowel als de schorsing niet achterwege ware gebleven, en of men dan niet met nadere onderrichting, vermaan, verzoek en belofte om niet te leeren of te propageeren had kunnen volstaan.

In elk geval, zoals nu schorsing en afzetting zijn geargumenteed, deugt het niet, is er onjuistheid door op zijn hoogst halve waarheid, en dus onwaarheid, is er hiërarchische motivering, die geen recht heeft, is er bedroevende lichtvaardigheid en schuldig handelen bij haar geweest”.

Na de vrijmaking vroeg Ds Van den Brink toelating tot de gemeenschap van de kerk van Hilversum.

In die dagen bezocht Dr Wiersma, een arts van de stichting Vogelenzang te Bennebroek,

— dezelfde die indertijd de schorsing van Ds Van den Brink op de classis Haarlem opnieuw aanhangig had gemaakt, — Ds Van den Born te Amersfoort en verzocht hem zijn best te willen doen de oude broeder alsnog recht te verschaffen. Ds Van den Born beloofde dat. De classis Amersfoort pakte de zaak opnieuw aan. Zorgvuldig onderzocht en daartoe benoemde commissie weer de gehele procedure. En het einde van de gang van zaken was, dat de classis met algemene stemmen besloot „alles in het werk te stellen om Ds H. C. v. d. Brink als lidmaat en als em. dienaar des Woords tot de gemeenschap onzer kerken toe te laten”. De classis besloot zelfs met het oog daarop zo spoedig mogelijk een Part. Synode bijeen te roepen, opdat het rechts- en eerherstel van Ds H. C. van den Brink zo spoedig mogelijk kan geschieden.

Helaas — Gods wegen zijn wonderlijk — vóór de Particuliere Synode bijeenkwam is Ds Van den Brink gestorven. Het besluit der classis heeft hij nog vernomen. Maar het eeren rechtsherstel gaf God hem niet meer hier, maar in het Vaderhuis.

Het artikel in het Utrechtse kerkblad, waarin Ds Van den Brink het verhaal van wat de classes Amersfoort over Ds Van den Brink uitsprak deed, besloot hij met deze woorden:

„Hij (Ds V. d. Brink) was kinderlijk blij, dat de weg weer openlag naar de broeders en naar de tafel des Heeren. En zie, nu heeft God hem weggenomen. Geve de Here onze God ons diepe eerbied voor zijn recht. En, geve Hij ons de genade en de trouw om nooit meer een broeder te laten verkommeren. Het is vreselijk”.

Het betoon van deze door Christus geëiste barmhartigheid is een moeilijk werk.

Ja, het is voor een mens, zoals hij „van nature” is zelfs onmogelijk.

Wat hem wel ligt en mogelijk is — dat is: het met de bijl er op los slaan. Dat is: het afmaken van een tegenstander. Dat is: het korte metten maken met allen die zich niet naar de meerderheid van de kerkelijke vergaderingen schikken of het met de „gangbare mening” niet eens zijn.

Het betoon van barmhartigheid is alléén mogelijk door de werking van de Geest. Want het is een werk van radicale zelfverloochening, van het kruisigen van het vlees. Het is alléén mogelijk als vriendelijkheid, lankmoedigheid, zachtmoedigheid, het geduldig dragen van het kwade en andere „gaven des Geestes” onze houding ten opzichte van onze broeders bepalen.

Het is voorts beslist niet zo, dat dit barmhartigheidsbetoon in conflict komt het het strijden voor het recht des Heren.

Ja zeker, het staat diametraal tegenover het vechten voor eigen zaak en eigen recht!

Maar niet tegenover het worstelen voor de handhaving van het recht Gods!

Het is zelfs zo, dat het recht des Heren alléén kan gediend worden in de weg van het

barmhartig-zijn-tot-het-einde-toe. Juist in de weg van het barmhartigheidsbetoon van zijn kinderen, speciaal van zijn ambtsdragers, handhaaft God zijn recht en doet Hij het stralen als de middagzon.

Want door het met de uiterste barmhartigheid omgaan en worstelen met de broeders worden de goddelozen, de huichelaars, de querulanten, de slimmelingen, de zoekers van zichzelf ontmaskerd. Op deze wijze, schreef Calvijn eens, worden de zonden overwonnen — of breekt de zweep open.

Het komt er vooral in een tijd van kerkelijke spanning op aan zich met alle ernst toe te leggen op het betoon van de ware, christelijke barmhartigheid.

Het komt er vooral dan op aan, de broeders speciaal hen van wie we menen dat ze niet goed handelen, vast te houden, met ze te spreken, voor hen te bidden, hen te helpen, hen niet te verbitteren, verdacht te maken, te isoleren, voor het oog van het publiek af te tuigen.

In zijn artikel over het postume eerherstel van Ds Van den Brink, schreef Ds Van den Born e.a. deze ernstige en actuele woorden:

„Een diepe schaamte komt over ons, want de schorsing van Ds H. C. van den Brink was niet te rechtvaardigen, en de Geref. Kerken hadden zoveel aan hem goed te maken. En de angstige vraag komt op: „Hoe konden zulke dingen geschieden op onze kerkelijke vergaderingen? Waar moet het heen als wij geen recht meer doen aan onze broeders? En het is niet mogelijk om vandaag te zeggen: Wij zijn vrijgemaakt en dus gaan wij vrijuit. Neen, het moet zijn: **God heeft ons vrijgemaakt en laten we ons haasten om ons tot Hem te bekeren**”.

Ja, ons bekeren — daar komt het op aan. Elke dag.

Bekeren tot de barmhartige God.

Bekeren tot een leven, een levenshouding waaruit de barmhartigheid opstraalt.

Want de kerk is in zoverre kerk als de barmhartigheid haar leven beheerst.

De kerk is in zoverre kerk als ze een „bewogen hart” en „zachte ogen” heeft.

C. V.

1) In de meeste vertalingen leest men hier het woord „oordeel”. Julius Schniewind schrijft evenwel, N.T.D. I, pa. 226: Es gilt, Recht zu tun. So, nicht mit „Gericht” wird man das griechische Wort übersetzen müssen, das an erster Stelle steht. Es ist das Gleiche wie der immer wiederkehrende Ausdruck „Recht und Gerechtigkeit” des A.T.s (seit Amos 5. 24)“

2) Ds H. C. van den Brink werd geboren 13 nov. 1866. Candidaat werd hij in 1893. Hij diende achtereenvolgens de kerken van Rinsumageest (1893/96), Heeg (1896/1900), Rotterdam (1900/12), Dieren (1912/19). Van Dieren vertrok hij naar Zandvoort waar hij in 1926 werd geschorst. Ds V. d. Brink was jarenlang voorzitter van de Geref. Kweekschool voor onderwijzers te Rotterdam. Hij schreef een paar brochures over de Ethische richting en werd bekend door zijn ijveren voor het „stemrecht der zusters” in de kerk.

BLIJDSCAP

III

In het eerste artikel schreef ik, dat de dienst des HEREN een blijde dienst is en dat dit bleek zowel uit het Oude als uit het Nieuwe Testament. In verband daarmee werd opgemerkt, dat in het Oude Testament toch zeer veel sprake is van de toorn des HEREN en dat ontzettend veel ellenden het volk des HEREN overkwamen en dat het geheel er toch niet zo vrolijk uitziet. Deze opmerking is juist. Maar toch is het waar, dat de dienst des HEREN een blijde dienst is. Want waarom overkwamen al die rampen het volk Gods? Omdat het weigerde naar de stem des HEREN

te luisteren en het vaak geen lust had de HERE te vrezen. Dan liet de HERE niet met zich spotten, maar handelde gelijk Hij gedreigd had. Want niet alleen Gods beloften komen uit, maar ook Zijn dreigingen. Waarvan Psalm 89 : 13 zegt:

Maar zo zijn kinders ooit mijn zuiv're wet
verlaten,
zo 't richtsnoer van mijn recht ter reeg'ling
niet kan baten,
zo zij ontheiligen, wat Ik heb voorgeschreven,
dan mogen zij gewis voor mijne straffen beven!

Zou daar nog niet één der oorzaken liggen,

dat er algemeen geklaagd wordt over het gemis aan blijdschap? We kennen allen wel de uitspraak: De vreze des HEREN is het beginsel der wijsheid. Ik zou ook wel durven zeggen: De vreze des HEREN is het beginsel der blijdschap. We zullen bang zijn om van de rechte wegen af te wijken. Er zijn christelijke kringen waar men wandelt in de wegen der traditie. Ieder doet wat mén doet. En mén doet wat de vaderen deden of hebben voorgeschreven. Men houdt zich aan „gangbare meningen”. Zonder er een ogenblik over te piekeren of deze wel overeenkomen met het woord des HEREN. Men wandelt of sukkelst voort op de platgetreden paden der voorvaderlijke gewoonten. Zonder zich af te vragen of deze wel naar de wil des HEREN zijn. Daar dreigt het grote gevaar, dat men de HERE niet kent in z'n denken en spreken en handelen. Men handelt uit sleur, omdat men dit nu eenmaal gewoon is geworden. Men vreest wel het oordeel van mensen, maar dat is nog wat anders dan de HERE te vrezen. Men zou wel graag dit of dat willen doen of genieten, maar men durft niet, omdat het van de gewoonte afwijkt. Terwijl men eigenlijk nooit meer vraagt of de HERE het wil of niet wil. In zulke kringen raakt de echte blijdschap weg. Men dient de afgod van de traditie, maar men dient niet meer de levende God, de Vader van onze Here Jezus Christus. Wiens liefdedienst nog nooit iemand heeft verdrotten.

Natuurlijk beweert ik niet, dat er in de traditie geen sterke behoudende kracht zit. Maar een christendom, dat alleen maar traditioneel is, is geen levend christendom meer. En ik heb vaak gezien, dat jonge mensen uit deze kringen, als ze in een andere omgeving terecht kwamen, radicaal de wereld ingingen. Ze leden schipbreuk van het geloof, zoals I Tim. 1 : 19 zegt. Echte blijdschap hadden ze in hun oude omgeving weinig of niet gevonden. Nu zochten ze de blijdschap in de wereld, waar het zo vrolijk toegaat naar het schijnt. Vele gedoopten zijn daarin omgekomen, anderen zijn na bittere ontgoocheling teruggekeerd.

„Na bittere ontgoocheling”. Want in de „wereld” is de echte blijdschap niet te vinden. Daarvan schrijft Johannes: „Hebt de wereld niet lief en hetgeen in de wereld is. Indien iemand de wereld liefheeft, de liefde des Vaders is niet in hem. Want al wat in de wereld is: de begeerte des vleses, de begeerte der ogen en een hovaardig leven, is niet uit de Vader, maar uit de wereld. En de wereld

gaat voorbij en haar begeren, maar wie de wil van God doet, blijft tot in eeuwigheid”. I Joh. 2 : 15—17.

Laat niemand zich wijsmaken, dat die wereld echte blijdschap schenkt. Dat lijkt daar wel een vrolijke boel, maar dat is schijn en meer niet. De wereld van de film bijv. is vol van vrolijk geschetter en veel geschitter. Maar dat zit alleen maar aan de buitenkant. Als zo nu en dan iets van achter de coulissen openbaar wordt, dan grijnst ons een angstwekkende voosheid en leegheid aan. Dan horen we van filmsterren, die zelfmoord plegen. En van helden van het witte doek, die in een zenuwinrichting worden opgenomen. Het leven van veel van die mannen en vrouwen is een hel. Ik versta het niet, dat er in vrij brede kring, ook van het Gereformeerdendom, een hang is naar dit voze vermaak. Daarmee is niet gezegd, dat er niet enkele goede films tussendoor lopen. We moeten er ook geen „wet” van maken, dat niemand ooit eens een mooie natuurfilm of iets dergelijks mag zien. Maar het geheel is zo rot als een mispel. En als ik me niet vergis geldt dit ook voor een groot deel van toneel en dans.

Het wordt er in deze tijd niet gemakkelijker op deze zaken buiten ons gezin te houden. Door middel van radio en televisie dringen ze onze woningen binnen. Er is een kerkgemeenschap, naar ik meen, die heeft uitgesproken, dat een kerklid, dat een televisietoestel in huis heeft, moet worden gecensureerd. Dat is geen wijs besluit. Dat heeft men vroeger met de radio ook gedaan denk ik, en nú zullen er niet veel mensen zijn, die om principiële reden geen radio in hun huiskamer hebben. Over vijf en twintig jaren zullen we waarschijnlijk allen wel televisie hebben. Maar wel zullen we toezien, dat we de zonde haten en vlieden. En dat we haar uit onze gezinnen weren, voorzover dat mogelijk is. Arme mensen, die hele avonden voor dat kijkkastje zitten te turen naar allerlei zotternij en spotternij en daarmee hun kostbare tijd verdoen. Zelfs ongelovige rechters en schrijvers waarschuwen voor de verderfelijke invloeden, die van een en ander uitgaan. Zouden christenen daarin hun blijdschap zoeken? We zullen bij het gebruik van deze wonderen van wetenschap en techniek moeten handelen naar de regel van Fil. 4 : 8: „Voorts, broeders, al wat waar, al wat waardig, al wat rechtvaardig is, al wat rein, al wat beminne-lijk, al wat welluidend is, al wat deugd heet en lof verdient, bedenkt dat; wat u geleerd en overgeleverd is, wat gij van mij gehoord en gezien hebt, brengt dat in toepassing en

de God des vredes zal met u zijn”.

In deze bedeling is de blijdschap nooit onvermengd. Paulus schrijft in II Kor. 6 : 10: „als bedroefd, maar altijd blijde”. En in 7 : 4: „Groot is mijn vrijmoedigheid tegenover u, en groot ook mijn roemen over u; ik ben vervuld van die troost, overstelpt van die blijdschap bij al onze druk”. Bedroefd en toch blij; verdrukt en toch vrolijk! Misschien denkt iemand, dat dit alleen bij een apostel kon voorkomen. Maar dan vergist hij zich. Ditzelfde kwam ook voor bij de Thessalonicenzen, aan wie Paulus schrijft: „Gij hebt het woord onder zware verdrukking met blijdschap des Heiligen Geestes aangenomen”. I : 6. Ze zullen die druk wel pijnlijk hebben gevonden. Daar hadden ze wel verdriet van. Maar meteen waren ze blij. Dat ondervinden we nog wel. Ik herinner mij iets dergelijks uit de dagen van m'n schorsing. Het was een verdrietige tijd. Naar elke kerkeradsvaergadering ging ik met lood in de schoenen. Het was verdrietig, dat de kerkeraad en een groot deel van de gemeente achter een synode aanliep. Het deed me pijn, dat velen mij schorsten of meeschorsten. Het was een pijnlijke scheuring. Want ik ben niet van mening, dat er scheuringen moeten zijn, in die zin, dat God ze wil. Ze moesten er in Korinthe wel zijn, omdat daar zondige toestanden heersten. Maar naar Gods wil waren ze niet. En naar Gods wil zijn ze nog niet. Ik vind het nog verdrietig als ik denk aan vele broeders en zusters van Hommerts en Voorthuizen, die niets tegen mij hadden, maar mij in de steek lieten, omdat „de synode het wel zou weten”. En toch was ik ook in die dagen blij. Omdat ik niet tegen m'n geweten inging. Omdat ik streed voor het heerlijke, ruime Evangelie van Gods genade voor zondaren. En bij het verdriet dat er nog is ben ik nog blij. Omdat ik overtuigd ben „neen” gezegd te hebben toen het „neen” moest zijn.

Niet alleen kerkelijke narigheden, maar ook persoonlijke ondervindingen kunnen de blijdschap temperen. Maar doven niet. Er wordt ontzettend geleden in deze bedeling. Ook door christenen. Het leven van velen is vol van verdriet. Verwachtingen worden teleurgesteld. Idealen gaan in scherven. Het mooie, dat men verwacht komt niet, en het ergste dat men vreest wordt werkelijkheid. Veler leven is naar wereldse maatstaf gemeten een mislukking. Maar zelfs als men in dit leven „slaagt” wat dan nog? De bekende Albert Schweizer is zeker wel „geslaagd” in

Populair-wetenschappelijke schetsen

Antieke Theologieën

DE OOTMOED VOLGENS CALVIJN

Een woordje vooraf.

Wie enigszins bekend is met de leer, de prediking van Calvijn, weet, dat daarin het aandringen op ootmoed een overheersend moment is. Onophoudelijk, bijna tot vermoedens toe, predikt hij dat christenen ootmoedig behoren te zijn en te leven.

Dat is geen wonder. Want Calvijn heeft uit de Schrift geleerd, dat de specifiek christelijke levenshouding die van de ootmoed is. Zoals hoogmoed de kern, de wortel van alle zonden is, ook de taaiste en meest gecamoufleerde zonde, zo is de ootmoed het wezenlijke van de christelijke levenshouding. Ze is het kenmerk bij uitstek van het door Gods Geest vernieuwde en geleide leven.

Tot dusver was nog steeds geen speciale studie gewijd aan Calvijns opvattingen omtrent de ootmoed.

Het was daarom voor velen een verrassing toen in „La Revue Réformée”, het gereformeerde franse driemaandelijke theologische tijdschrift, een prachtige studie over **De Ootmoed volgens Calvijn** (L'humilité d'après Calvin) verscheen. Ze is van de hand van Dr Pierre Marcel, een bekende franse Calvijnkennner, die ook redacteur is van het genoemde tijdschrift.

Op verzoek van de redactie gaf Dr Marcel aanstonds toestemming zijn artikel in Opbouw over te nemen. En Mej. A. J. Dam was

onmiddellijk bereid het te vertalen.

De redactie is beiden zeer erkentelijk voor hun bereidwilligheid. En ze hoopt, dat de studie van Dr Marcel niet alleen gelezen maar ook bestudeerd zal worden. Ze is het ten volle waard. Bovenal: zij is van eminente betekenis voor het leven des geloofs en der kerk.

We delen nog mee, dat Dr Marcel zijn studie in vijf hoofdstukken heeft verdeeld waarvan de titels zijn:

- I. Bronnen en belangrijkheid van de ootmoed.
- II. Ootmoed en leven uit de Heilige Schrift.
- III. Ootmoed jegens anderen.
- IV. De smartelijke leerschool van de ootmoed.
- V. De ootmoed van Calvijn.

I

„Wij behoren te leren ootmoedig te leven en te sterven”.¹⁾

I. BRONNEN EN BELANGRIJKHEID VAN DE OOTMOED.

Het gif van de hoogmoed.

„Demosthenes, een Grieks redenaar, antwoordde toen hem gevraagd werd wat het eerste was onder de regelen der welsprekendheid: een goede voordracht; gevraagd naar het tweede, het derde: een goede voor-

dracht. Op dezelfde wijze antwoord ik u, zeide Augustinus, wanneer gij mij vraagt naar de regelen van de Christelijke godsdienst, dat het eerste, het tweede en het derde is ootmoed”.²⁾

Indien ootmoedigheid alle regelen van de Christelijke godsdienst samenvat, komt dat doordat hoogmoed de voornaamste bron van alle zonden is.³⁾ Hoogmoed is de oorzaak geweest van de val van het menselijk geslacht; heel ons geslacht is door deze ziekte aangetast!

Hoogmoed schrijft zichzelf meer toe dan redelijk is, eigent zich wederrechtelijk toe wat hij niet bezit en beeldt zich buitengewone dingen in. Een hoogmoedig mens is een verwaand mens; hij vertrouwt op eigen wijsheid, oordeelt naar eigen inzicht en gevoel, stelt zelf de criteria van de waarheid, de redenen van bestaan en de betekenis van levende wezens en dingen vast. Hoogmoed laat de vrije teugel aan de wellusten en de zondige begeerten van de geest, die gebonden blijft aan eigen zekerheden en „gezond verstand”, zijn eigen eer zoekt en raad noch onderricht kan aanvaarden.

De hoogmoedige mens is ontoegankelijk voor een openbaring en houdt het Woord Gods op een afstand.

Daarom noemt de Schrift de ongelovige een **hoogmoedig mens**; hij gelooft niet, neemt moeilijk iets aan, is goddeloos, omdat hij hoogmoedig is. Hoogmoedige mensen vergeten dat zij uit het stof der aarde geschapen zijn en dat zij weldra tot stof zullen wederkeren; zij vergissen zich omtrent hun huidige staat. Niet tevreden naar het beeld Gods geschapen te zijn, staan zij er naar Hem gelijk te worden, en trachten, zoveel hun mogelijk is, Zijn roem te verduisteren en Zijn heerschappij te vernietigen. Hoewel zij niet

z'n leven. Maar hij getuigde eens, dat hij weinige ogenblikken had gekend, dat hij nu echt gelukkig was. Maar wat moeten zij dan wel, die niet geslaagd zijn en die alles bij de handen hebben zien afbreken? Zij mogen en moeten het leven en de zaligheid buiten zichzelf en buiten dit leven met zijn slagen of niet-slagen zoeken in Jezus Christus en zich in Hem verblijden. Met een blijdschap, die nimmermeer vergaat. Die blijdschap kan zelfs in concentratiekampen niet uitgedoofd worden. In ziekenhuizen wordt ze gevonden. Ze woont in het huis van de arme en van de millionair. Ze is overal daar, waar Gods beloften worden geloofd en waar men hoopt op het eeuwige leven.

Ze gaat samen met geloof. Paulus wil graag nog wat blijven leven voor de Filippenzen, opdat — zo schrijft hij — „gij u in het geloof moogt verblijden”. In de St. Vert. staat: tot de blijdschap des geloofs. In een vorig artikel haalde ik de woorden aan: „Het verlies van de blijdschap des geloofs heeft het verlies van de zekerheid des geloofs meegebracht”. Ik zou het liever omgekeerd zeggen: Het verlies van de zekerheid des geloofs heeft het verlies van de blijdschap des geloofs meegebracht. Daar ligt dunkt mij nog een oorzaak van het kwijnen van de blijdschap. Veler geloof wankelt. In sommige kringen wordt men trouwens bang gemaakt voor zekerheid des geloofs. Die zekerheid zou wat anders zijn dan kinderlijk vertrouwen op Gods beloften, die in Christus ja en amen zijn. Daar zou nog bij moeten komen de zekerheid van de verkiezing. Die daarin zou bestaan, dat men uit zekere kenmerken opmaakt, dat men een verkorene is en nooit meer verloren kan gaan.

Daar ligt, dunkt mij, een bron van veel ellende. Het komt mij voor, dat in de kring van onze lezers niet velen bewust met deze kwestie tobben. Maar onbewust konden het er wel eens meer zijn dan wij vermoeden. Die verkiezing is voor velen toch maar een zwaar stuk. Als men nu eens niet van eeuwigheid verkoren is, dan gaat men toch verloren? Men kan wel Gods beloften geloven, maar is het daar goed mee? Moet een christen eigenlijk niet zeker zijn van zijn verkiezing? En is dat geen moeilijke zaak om er achter te komen of men verkoren is tot zaligheid?

Voor deze toberij geeft de HERE ons geen enkele reden. Ik kan in de Schrift niet één aanduiding vinden, dat zekerheid des geloofs iets anders is dan zekerheid der verkiezing. Want zekerheid der verkiezing is zekerheid van Gods verkiezende liefde, die in Christus geopenbaard is. In de brief aan de Efeziërs

schrijft Paulus aan „de heiligen en gelovigen in Christus Jezus”. En van al die „heiligen en gelovigen” geldt: „Hij heeft ons immers in Hem uitverkoren vóór de grondlegging der wereld”. 1 : 4. Er is verschil van uitleg van de woorden „vóór de grondlegging der wereld” en er is onder dogmatici wel wat te doen over de betekenis van „in Hem”. Ik laat dat nu rusten, omdat het voor de zekerheid des geloofs, waarover wij het nu hebben, niet van belang is. Maar dit staat vast: Met dat woordje „ons” worden bedoeld allen, die geloven in Jezus Christus. Wie in de Heiland gelooft, d.w.z. wie het leven en de zaligheid buiten zichzelf in Jezus Christus zoekt, die

mag het weten en moet het weten: Mij, mét een schare die niemand tellen kan, heeft God uitverkoren. Aan Gods verkiezende liefde heb ik alles te danken. D.w.z. aan Gods genade heb ik alles te danken. Alle roem is uitgesloten, onverdiende zaligheid, heb ik van mijn God genoten. 'k Roem in vrije gunst alleen.

Gods verkiezing is geen domper op de blijdschap des geloofs. Dat hebben mensen er wel van gemaakt. Maar het is veeleer een aanwakkering voor de blijdschap. Voor de blijdschap des geloofs, dat roemt in Gods verkiezende liefde.

H. J. Jager.

Canterbury naar Rome

II

De „hervorming” onder Hendrik VIII

De vorige keer eindigden we met de opmerking dat het met de reformatie in de Engelse Kerk ten tijde van Hendrik VIII, Tudor, een wonderlijke zaak is. Dat we deze beter maar geen reformatie kunnen noemen. Ze is namelijk — zo schreven wij — één grote blamage voor de naam en de zaak der reformatie. Dit laatste vraagt enige toelichting.

Dr H. Berkhof schrijft in zijn „Geschiedenis der Kerk” dat de hervorming in Engeland „langs een heel eigenaardige weg tot „doorbraak” kwam. Wel vormden de resten van Wiclifs invloed en een sterke humanistische stroming een brug naar Luthers verkondiging, maar het engelse conservatisme nam tegenover dit nieuwe hoofdzakelijk de houding van Erasmus aan. In deze tijd regeerde Hendrik VIII (1509—1547), die hartstocht had opgevat voor zijn hofdame Anna Boleyn, en zich daarom van zijn vrouw Catharina van Aragon wilde laten scheiden. Toen de paus weigerde het huwelijk te ontbinden, besloot de koning de engelse kerk, die toch al in nauw verband met de staat stond, onder zijn eigen leiding te stellen, en de paus nog slechts als bisschop van Rome te erkennen.¹⁾

Dr Berkhof vertelt in deze woorden zeer summier, wat in deze periode van Hendrik VIII zich heeft afgespeeld in de kerkleiding in Engeland, en hij vertelt het op zulk een algemene en neutrale wijze, dat de lezer, die er niet meer over gelezen heeft, de helft niet

in de gaten heeft van wat er in deze dramatische tijd met de kerkleiding in Engeland heeft plaats gevonden. Niets ziet van de listen, de sluwheid, het bedrog, de niets en niemand ontziende barbaarsheid en wreedheid, waarmee Hendrik huishield en waarmee hij, overigens hoogstaande mensen dwong naar zijn pijpen te dansen. Wie het niet wilde of om zijn geweten niet kon, diens hoofd rolde spoedig van het schavot.

Prof. dr A. A. van Schelven heeft in zijn „Het Calvinisme gedurende zijn bloeitijd”, deel II, opgemerkt dat hij bij zijn beschrijving van het Calvinisme in Engeland, de reformatie, waartoe Hendrik VIII te zijner tijd het initiatief genomen heeft, en waarvan het begin gewoonlijk in de eerste helft der dertiger jaren van de 16e eeuw wordt gesteld, „geheel links laat liggen”. „Die heeft” — zo schrijft hij letterlijk „met het Calvinisme ook zelfs geen verre verwantschap gehad”. „Uitsluitend op touw gezet opdat de vorst zich niet zou hebben te storen aan de weigering van de paus om zijn huwelijk met Catharina van Aragon te ontbinden en een nieuwe verbintenis met Anna Boleyn mogelijk te maken, als Los-van-Rome-beweging dus”.²⁾ Als hij vraagt wat zij eigenlijk te weggebracht heeft, antwoordt hij: afgedacht van de opheffing van het canonieke recht en volkomen onderwerping der geestelijkheid onder het gezag van de koning heeft zij gebracht: invoering van het gebruik van de Bijbel in de landstaal en publicatie van enige kerkformulieren en het bezigen van een

de naam van God voor zich opeisen, en zich er niet openlijk op beroemen goden te zijn, treden zij daarom niet minder godslasterlijk op voor zover zij zichzelf toeschrijven wat alleen God eigen is, daar zij namelijk in de grond van hun hart goden wensen te zijn en verlangen dat men hen daarvoor houdt.

Op maatschappelijk terrein minacht de trotse mens zijn medemensen, scheidt zich van hen af of overheerst ze.

Hoogmoed is een heimelijk, snelwerkend vergif; de andere ondeugden treden aan het licht in slechte daden, maar hoogmoed is te duchten zelfs in de beste werken. Bovendien is hoogmoed van nature zo diep geworteld in ons hart, dat het uitermate motilijk is dit kwaad uit te roeien. Wanneer wij heel veel overwinningen behaald, ons moeizaam van tal van ondeugden bevrijd hebben, zal de hoogmoed de laatste vijand blijven die wij moeten bestrijden.

Ootmoed daarentegen is de bron van alle deugden.

De oorspronkelijkheid van de Calvinistische opvatting van de ootmoed — evenals van tal van andere Calvinistische opvattingen — is te danken aan haar niet-oorspronkelijk karakter. Dat wil zeggen: aan haar trouw aan het onderricht en aan de geest van de Heilige Schrift.

Het religieus uitgangspunt van de ootmoed.

Zijn uitgangspunt is hetzelfde als dat van heel de theologie: de kennis van God, die leidt tot een ware en religieuze kennis van onszelf. Ik zeg een religieuze kennis, want deze is niet te vergelijken met de kennis der filosofen die, wanneer ze de mens opwekken zichzelf te leren kennen, hem aansporen

te letten op eigen waardigheid en uitnemendheid; hem stijven in zijn zelfvertrouwen; hem opgeblazen maken; hem influisteren de hemel te beschouwen als een te verwaarlozen factor; de onsterfelijkheid op de aarde te zoeken, en de leiding van hun leven op te dragen aan hun verstand.

Ware zelfkennis gaat uit van en vereist de kennis van God. Zij alleen kan ons ootmoedigheid leren.

In de eerste plaats: trots ontstaat doordat wij niet aan de grootheid Gods denken, aan Zijn geweldige, scheppende macht, dus, vergelijkenderwijs aan onze zwakheid en geringheid. Deze beide springen al dadelijk in het oog als wij beseffen wat ons lichamelijk leven eigenlijk is; geboren uit stof als wij zijn, is alles wat in ons lichaam prijzenswaardig is, zegt Calvin, niets dan een „bouwsel van modder en slijk”. Als we te rade gaan uitsluitend met de natuurlijke gang van zaken, bewijst de dood, waardoor ons lichaam terugkeert tot het stof, de „nietigheid daarvan”.⁴⁾

Wanneer we, bij het licht der Schrift, de gaven bezien, die God bij de Schepping in ons heeft gelegd, en de uitnemendheid van onze natuur, indien zij zondeloos was gebleven, blijken onze zwakheid en nietigheid nog groter. Zeker, God wil niet, dat wij onze eerste waardigheid vergeten! Maar die buitengewone gaven en die, welke Hij in Zijn goedertierenheid in ons handhaaft, moeten ons doen zien, met welk doel wij ze, met de gave van het leven, hebben ontvangen, en, bij het aanschouwen van de vergankelijkheid van ons lichamelijk bestaan, onze gedachten heenleiden naar het toekomstige leven. **Niets waardevols kan buiten God gevonden worden.** Die gaven hebben wij dus niet van onszelf. God verleent ze ons door Zijn genade, opdat wij ten eerste steeds in afhankelijkheid

van Hem zouden leven, want onze zaligheid is deel te hebben aan Hem; en vervolgens opdat wij zouden wensen Hem te dienen. „Wat er voor goeds in ons gevonden wordt is niet van onszelf, maar wordt ons bij den voortduur geschonken door de goedheid van een Ander”. De weldadigheid Gods moet, wel verre van ons opgeblazen te maken, ons brengen tot bescheidenheid en ootmoed. Als Adam God niet heeft weten te verheerlijken in de erkenning der weldaden die hij van Hem had ontvangen, laten wij dan tenminste Hem nu verheerlijken in de belijdenis van onze armoede.⁵⁾

De heerlijkheid en de eeuwigheid Gods, Zijn goedheid en Zijn weldadigheid doen ons op pijnlijke wijze de boosheid, de kortstondigheid, het onzeker en veranderlijk karakter en de zwakheid van ons bestaan beseffen en tegelijk de eigenlijke verhouding tussen God en het schepsel als zodanig. Hij is de Schepper die al Zijn rechten uitoeft, wij zijn Zijn schepsel; Hij is de oorsprong alles goeds, wij zijn Zijn schuldenaren. Wij kunnen niet Zijn macht ervaren zonder ons eerbiedig aan Zijn oppermacht te onderwerpen, noch Hem zien in Zijn goedheid zonder dat Zijn milddadigheid ons treft en verplicht Hem te dienen.

¹⁾ Commentaar op Gen. 11 : 4. De commentaren van Calvin worden in het vervolg alleen aangeduid met opgave van de tekst van de Heilige Schrift waarbij het geciteerde te vinden is.

²⁾ Institutie, II II, 11. De Institutie wordt in het vervolg alleen geciteerd met de aanduiding van de nummers van boek, hoofdstuk en paragraaf.

³⁾ Hos. 10 : 13.

⁴⁾ Gen. 11 : 4.

⁵⁾ II, II, 1.

engelse litanie. Verandering inzake de leer en inzake de ritus der kerkelijke plechtigheden dus niet. Zowel wat het dogma aangaat als wat de cultus betreft werd het Rooms-katholiek karakter der Kerk gecontinueerd.

En dr E. Stähelin zegt dat Hendrik VIII de behandeling van de kerkelijke zaken „met de ijverzucht van zijn willekeurige Caeserpapier zich voorbeheld”, en dat derhalve van een „inwerken van de reformatoren van het vaste land op de gang van zaken geen sprake kon zijn”.³⁾

We hebben uitingen van Calvijn zelf over de gang van zaken in Engeland in deze periode van Hendrik.

In 1539 schreef Calvijn aan Farel over de koning. Men bedenke dat hetgeen nu volgt iets bizonders was voor Calvijn om dat over een koning te schrijven. Calvijn leefde in de eeuw toen het ambt der koningen werd erkend en toen de reformatoren in ootmoedige Godsvrucht niet anders dan met eerbied en diep respect zich uitlieten over gekroonde hoofden — wat deze ook op hun geweten hadden.

Calvijn schreef dan: „Hij is slechts half wijs. Het hoogste dat hij bij zijn werk zal bereiken is een bedorven en verdraaid evangelie en een kerk vol van de meest onnutte en schadelijke misbruiken. „Daarom vrees hij voor het Woord van God, waarvan hij de verbreiding streng verbiedt”. En dit: „Hij heeft veel betuigingen van Gods genade ontvangen; als hij echter doorgaat daar zo'n armelijke dank voor te brengen, zo vrees ik zeer, dat hij eindelijk eens zal ondervinden hoe de Here over zulke ondankbaarheid denkt”.

En een jaar later, toen verwachtingen dat de toestand zou gaan verbeteren de bodem waren ingeslagen, schreef hij: „De koning van Engeland wordt steeds ongunstiger gezind jegens de zaak van de Here. Hij laat hen verbranden, die het met zijn leerstellingen niet eens zijn, en matigt zich op deze wijze niet alleen de hoogste autoriteit in de kerk van Christus aan, maar duldt ook niet het geringste dat zich niet aan deze autoriteit onderwerpt. Zo gaat het daarheen dat de Verlosser niets voor zijn onderdanen mag betekenen als de koning het niet toestaat. De Here zal dat zeker niet ongestraft laten voortgaan”.⁴⁾

Stähelin schrijft, toen de vervolgingen onder Hendrik toenamen en de gevangenen zich met trouwe belijders van de Christus vulden, schreef het Calvijn niet langer geoorloofd zich alleen met lege klachten tevreden te stellen. Hij ging zoeken of hij voor de engelse broeders iets kon doen. Hij zocht de tussenkomst van Duitse en de Zwitserse regeringen te winnen. Calvijn bracht het zo ver dat men besloot een plechtig gezantschap naar Hendrik te zenden.

In deze tijd, toen Hendrik VIII hemel en aarde bewoog om zijn huwelijk met Catharina van Aragon, als een onwettig huwelijk erkend te zien door de kerk (dat wilde in zijn geval zeggen door de paus), opdat hij vrij zou zijn om de koningin terzijde te zetten en met Anna Boleyn in het huwelijk te treden, was de aartsbisschop van Canterbury Warham. Een geestelijke, die, zoals dat in die dagen meer voorkwam, als een wereldlijk heer leefde, in praal en luxe, en die van Hendriks jeugd aan de koning had geleid. Warham kon en wilde Hendriks voornemen niet goedkeuren. In 1533 stierf hij. Hendrik greep zelf in en benoemde Cranmer in zijn plaats tot aartsbisschop van Canterbury. En Cranmer was bereid zijn hoog kerkelijk gezag achter Hendriks wensen te zetten. In april 1534 ging het schijnproces een aanvang nemen. Aartsbisschop Cranmer daagde Catharina voor zijn hof om „recht” te spreken inzake de eis tot scheiding die de koning had ingediend. Zij verklaarde alleen in Rome geoordeeld te willen worden. Dertien dagen duurden de procedures, in haar afwezigheid gevoerd, voor een rechter, die het oordeel in zijn zak had zitten vóór het onderzoek begon. 23 april verklaarde Cranmer, gewezen huiskapelaan van Anna Boleyn, het huwelijk tussen Hendrik VIII en Catharina van Aragon van nul en gener waarde. En eind mei werd de verbintenis van de koning met zijn minnares wettig verklaard. Op 1 juni beleefde Anna Boleyn de grote dag van haar leven. In de Westminster Abbey, dezelfde waarin Englands koningen nog heden worden gekroond,

zette Cranmer de kroon op haar donkere haren.

Zeker, wij kunnen gemakkelijk de staf breken over de toenmalige aartsbisschop van Canterbury. Als zijn rechtspraak anders was uitgevallen dan had het hem zijn hoofd gekost.

Liet Hendrik niet alle belangrijke figuren, die het niet met deze handelingen eens waren, ook al zwegen ze in alle talen, ombrengen? Zelfs de oude bisschop Fisher en Thomas More later, de wijze oud-kanselier, de wijsgeer en humanist, die door alles de koning trouw bleef, maar die niet aanwezig was bij het plechtige huwelijksfeest en de kroning van Anna Boleyn?

Al kunnen wij nu gemakkelijk de staf breken over de toenmalige aartsbisschop van

Canterbury, het is niet anders, wie op zo'n post staat, moet zijn verantwoordelijkheid dragen. De historie veroordeelt zijn houding op alle manieren. Een Egyptische Faraó, een heiden, handelde edeler dan deze allerchristelijkste koning en „Verdediger van het Christelijk geloof” zoals de titel van de engelse koningen luidt. En wat deed deze kerkvorst van Canterbury? Het recht verdraaien in de naam des Heren.

J. Meester.

- 1) Callenbach, Nijkerk, 2e dr., bldz 205.
- 2) Ten Have N.V., Amsterdam, 1951; deel II, bldz. 137.
- 3) Joh Calvin, Leben und Ausgewählte Schriften, 2e Häfte, Elberfeld, 1863, S. 51/52.
- 4) Aangehaald bij Stähelin.

Ervaringen van een Koopvaardij-predikant

VII

In het buitenland is de koopvaardij-predikant niet zo'n zeldzame figuur als in ons land. Vooral in de Scandinavische landen wordt van kerkelijke zijde wel wat meer aandacht aan de zeeman besteed dan bij ons.

Dit word je gewaar bij de medewerking, die je in het buitenland ondervindt. Hierover wil ik in dit stukje iets vertellen.

In de zomer zijn veel kustvaarders betrokken bij de houtvaart. Men kan een aardige vloot Nederlandse schepen aantreffen in een haven in Zweden of Finland, waar hout wordt ingeladen.

Het lukte mij in Londen een boot te „nemen” naar Finland.

Het was een voorspoedige reis met redelijk goed weer.

Het schip moest in een kleine haven gelost worden en vervolgens in de bekende havenplaats Kötka hout laden.

Er waren verschillende Hollandse schepen in deze haven en in een naburige haven, zodat ik aanvankelijk werk genoeg had. Er waren echter niet zoveel schepen als we verwacht hadden.

Intussen was ik al tien dagen op hetzelfde schip. Het werd dus wel tijd om te proberen een ander schip te krijgen. Dit was wel mogelijk, maar dan moest ik zeker nog een week in deze havenplaats blijven en dat schikte mij niet. De eerste gelegenheid om uit Kötka weg te komen, was terugvaren met het schip, waarmee ik gekomen was. Dit zou dan betekenen dat ik ongeveer vier weken op hetzelfde schip had gevaren.

Zo kwam ik wat „klem” te zitten.

Er deed zich echter onverwacht een prachtige gelegenheid voor.

Er was in Kötka een zeemanshuis, maar geen van de Hollandse zeelui wist van het bestaan af. Op een avond ben ik met de stuurman van „mijn” schip op onderzoek gegaan. Het valt niet mee om in Finland iets te zoeken.

De havenarbeiders spreken een enkel woord Engels, maar daar blijft het bij. We kwamen al zoekend tenslotte bij een samenkomst van Mormonen terecht. Gelukkig waren in deze vergadering enige Amerikanen, zodat een gesprek mogelijk was. We werden nu geholpen aan het juiste adres en de weg daarheen werd ons duidelijk gemaakt en zo verrichtte deze secte hulpdiensten. Eindelijk kwamen we aan het zeemanshuis.

De leiding van het huis bleek toevertrouwd aan een Methodistisch predikant uit Zweden. Daar deze dominé op reis was (om geld voor zijn werk los te krijgen konden we alleen kennismaken met zijn echtgenote.

Deze nodigde ons aanstonds in de huiskamer.

Hier troffen we twee officieren van een Noors schip en toen begon een prettig gesprek. Ik was de eerste missionary uit het buitenland die dit tehuis bezocht en dat gaf aan het geheel iets feestelijks.

Hier kreeg ik alle inlichtingen over het werk voor de zeelieden, over het leven in de stad, over de gewoonten in het land, over het kerkelijk leven enz. Dit contact was weer één van de prettige verrassingen bij het werk. Ook hielden we een korte avondsluiting.

Met de officieren van de Noorse boot sprak ik af, dat ik de volgende morgen het schip zou bezoeken. Zo kwam ik de volgende dag

aan boord van een groot Noors vrachtschip. Bij dit schip vergeleken zijn kustvaarders speelgoedbootjes. Men liet mij het hele schip zien en gaf technische uiteenzettingen, waar ik niets van begreep, maar dat hoort er bij. Voorzichtig informeerde ik eens naar de reis, die men ging maken en naar de datum van vertrek. Het schip zou dezelfde avond vertrekken en, daar het twee maal zo snel liep als een coaster, met twee dagen in Hamburg zijn. U begrijpt nu wel welke gedachten bij mij opkwamen. Het duurde wel even voordat ik vrijmoedigheid kreeg. Ik beraadslaagde met de kapitein van onze boot en gedachtig aan de bekende wijsheid dat een mens „neen” altijd al in de zak heeft en „ja” kan krijgen, trok ik de stoute schoenen en mijn beste plunje aan en ging weer op stap naar de boot. Daar werd ik aanstonds bij de kapitein toegelaten.

In zijn hut ontspon zich een kort en zakelijk gesprek.

Nadat ik mij had voorgesteld als „Dutch missionary for seamen”, vertelde ik de kapitein dat ik graag op korte termijn naar een andere haven, Kiel of Hamburg, wilde vertrekken en vroeg hem of het mogelijk was dat ik met zijn schip meevoer; misschien was er een loodshut of een hospitaalhut vrij. De kapitein gaf kort en krachtig bescheid. Het was mogelijk en het was niet nodig dat ik in een loodshut sliep, want er was passagiersaccommodatie genoeg. Vervolgens kwam een moeilijker zaak aan de orde. Ik maakte de kapitein duidelijk dat ik niet het gebruikelijke tarief zou kunnen betalen, omdat dit boven de begroting ging. Ook dit werd snel geregeld; ik kon voor twee pond per dag meevoeren. Snel rekende ik uit dat ik dus voor ongeveer f 40.— naar Kiel of Hamburg kon komen, om vervolgens een kloek besluit te nemen en af te spreken dat ik voor zes uur 's avonds aan boord zou komen. Het was niet nodig mijn kustvaarder mee te nemen, want het schip had al een roeiboort aan boord!

Deze stunt werd kort daarop druk besproken op het schip waar ik al ruim tien dagen onderdak had en met allerlei bemoedigende, sappige opmerkingen werd mijn afscheid voorbereid. Alle mannen zouden die avond mijn nieuwe schip komen „afduwen”.

Na het avondeten meldde ik mij om zes uur bij de kapitein op het grote schip. Het was een hele overgang. De steward wees mij mijn hut en terwijl ik bezig was mij in de luxe van een hut met badkamer etc. te oriënteren, werd er voor de deur van mijn hut een wijsje op een gong weggegeven. Men maakte mij duidelijk dat dit etenstijd betekende. Nu had ik mijn maag al aardig vol en ben ik geen groot eter. Maar ik moest wel komen. Zo kwam ik in een keurige salon, waar de kapitein aan het hoofd van de tafel troonde.

Ik maakte kennis met de passagiers, een echtpaar uit de States en een dame uit Engeland. Nu heette ik weer „pastor” en de pastor kreeg de ere-plaats aan tafel; hij werd het eerst bediend.

Twee dagen ben ik aan boord van dit schip geweest. En al genoot ik niet de weelde van een luxe-passagiersschip, de overgang van kustvaarders naar dit schip was groot. Wie wel eens gevaren heeft, weet hoe de maaltijden aan boord zijn. Op zo'n schip een paar weken varen, dat is wel aardig.

Met de passagiers heb ik eindeloze gesprekken gevoerd over politiek (Kennedy of

Nixon), over het leven in Amerika, over het werk van een predikant in Holland en over het werk onder de zeevarenden. Ik leefde hier in een vreemde wereld temidden van allerlei nationaliteiten.

Het werk ging door. Als een lopend vuurtje ging het bericht onder de bemanning dat er een koopvaardijpredikant aan boord was. In mijn hut had ik b.v. een lang gesprek met een Duitse hulp-steward, die alleen op de wereld was en nu maar wat over die wereld reisde. De man had een verrassend inzicht in de boodschap van het evangelie.

In Kiel ging ik van boord. Men kon de gangway in de sluisen niet uitleggen; nu moest ik via een ladder van boord zien te komen. Wie de sluisen in Kiel kent, weet welke afgrond die ladder moest overbruggen. Ik stond me af te vragen hoe ik met mijn koffer op de kade moest komen. Eerst moest ik echter afscheid nemen van de kapitein en afrekenen. Toen ik mijn vier pond uit mijn portefeuille wilde halen kreeg ik van de kapitein te horen dat we dit maar moesten vergeten en dat hij mij een goede reis wenste.

Mijn koffer stond al op de kade, toen ik van boord klauterde.

Bemanning en passagiers stonden te zwaaien toen het schip wegvoer.

Daar stond ik met mijn vier pond nog in mijn zak.

Waarom heeft die kapitein dat gedaan? Ik wist het wel, want de Amerikaanse passagier had mij verteld, dat de kapitein het naar vond dat hij mij iets in rekening moest brengen; hij nam de missionary het liefst gratis mee. Dat heeft hij dan ook gedaan.

Het heeft maar zijdelings met predikants-tractementen te maken.

Het was waardering voor het werk onder de zeelieden.

Begrijpt u de moraal van dit verhaal?

We komen er wel op terug.

(Wordt vervolgd)

Van der Kwast.

PERSCHOUW

De „kwestie-Prof. Smits” (II)

8. Over de zorg van de synode staat het volgende te lezen: „De Generale Synode blijft in haar zorg voor het belijden der kerk verontrust over de verstoring, die prof. Smits heeft teweeg gebracht door zijn publieke uitingen betreffende de verzoening en het gebed”. Het staat er (gelukkig maar!): De synode blijft verontrust. Dus de verontrusting is op Woudschoten niet weggeomen. En deze verontrusting geldt „de verstoring die prof. Smits heeft teweeg gebracht door zijn publieke uitingen betreffende de verzoening en het gebed”. Ik zie hier een spanning tussen het breed moderamen en de synode zelf. Het breed moderamen was tevreden, toen prof. Smits de vorm betreurde. Het breed moderamen vond, dat prof. Smits rustig kon doorgaan, als de vorm maar verbeterde en de Raad voor kerk en theologie nog wat napraatte. Maar de synode is verontrust en blijft dat. De synode kent deze onrust, niet om de vorm van de uitingen van prof. Smits, maar om de inhoud ervan. Vandaar die betuiging, dat zij bij haar getuigenis blijft over het I.am Gods. Maar heeft napraten nog enige zin? Men weet, dat ik indertijd voorstelde, dat er een gesprek zou komen tussen prof. Smits en de genoemde Raad, vóórdat het breed moderamen zijn besluit zou nemen. In dat stadium had een gesprek zin en kon het dienen om het breed moderamen voor te lichten. In dat stadium had een gesprek wellicht de atmosfeer kunnen verhelderen. Men heeft dit voorstel blijkens de ervaring opzij gezet. Maar nu, nu alles zijn einde heeft gekregen en het besluit is genomen, wordt achteraf de Raad nog eens om een gesprek verzocht. Niet ten dienste van het breed moderamen, dat de zaak als afgedaan beschouwt en er een punt achter heeft gezet. Maar wel ten behoeve van de synode, die er nog een verslag over wil ontvangen. Mag ik de vrijmoedigheid nemen om dit gesprek kerkelijk van weinig betekenis te achten, als het valt tussen het besluit van het breed moderamen, dat alleen treurde over de vorm en tevreden was, als het de verzekering maar had, dat de vorm voortaan aan alle kerkelijke voorwaarden zou voldoen, en de Generale Synode, die verontrust blijft over de verstoring, die prof. Smits heeft teweeg gebracht en nu in het kerkelijk gesprek de bliksemaffleider zoekt?

9. Vóórdat de synode toekwam aan de behandeling van de resultaten van het overleg van het breed moderamen aangaande een aantal persuitingen van prof. Smits, heeft zij een nota behandeld over het belijden der kerk, opgesteld door prof. dr A. A. van Ruler. Ik weet niet of de volgorde toevallig is, maar zij viel mij toch op. Over dit agendapunt verklaart het genoemde persverslag het volgende:

„De synode begint met de behandeling van

een nota over het belijden der kerk, opgesteld door prof. dr A. A. van Ruler.

Het breed moderamen achtte het gewenst zich hierover te beraden in verband met het feit, dat het op 1 mei 1961, volgens de kerkorde mogelijk zal zijn, dat de Generale Synode niet alleen een oordeel uitspreekt over de verkondiging en het onderricht van een predikant maar ook een predikant van zijn ambt ontheft, indien hij zich niet beweegt in de weg van het belijden bij prediking en catechese. Deze nota over de belijdenis der kerk en haar handhaving wijst erop, dat de handhaving van de belijdenis geschiedt in een wereld, waarin de ontkerstening voortschrijdt, waarin 't kleur-bekennen nodig is, waarin de oecumenische beweging ons stelt voor leer en traditie van andere kerken en waarin het gesprek met Rome onvermijdelijk is. Belijden is terugwijken voor een macht, die ons te machtig is: de profetische en apostolische getuigenis van de Heilige Schrift. Daarom moet de kerk niet op al te menselijke wijze maatregelen beramen om de belijdenis te laten functioneren. Het belijden zal er in deze eeuw anders uitzien dan in de 16e eeuw. Een eenvoudige herhaling is onmogelijk. De leertucht gaat in het bijzonder over de ambtsdragers, maar in wezen over alle lidmaten. Daarom zit er iets oeverloos in de leertucht. En wie oefent deze tucht? Christus zelf. Als de ambtelijke vergaderingen tucht uitoefenen, moeten ze het als organen van Christus doen. Wanneer de ambtelijke vergadering dat niet ten volle beseft, kan zij beter geen tucht uitoefenen. Daarbij bedenken men, dat uitoefening van leertucht de verdeeldheid der kerken kan bevorderen.

Is leertucht wel mogelijk nu een kerkelijke uitspraak niet beschermd wordt door een overheid, die haar effectueert? Men dient bij de leertucht ook aan de indruk, die zij maakt op het gehele Nederlandse volk te denken. In de praktijk klontert er altijd rondom een leertucht-proces veel omheen, dat niets met de zaak zelf te maken heeft. De leertucht, aldus tot slot de nota, is een alleruiterst middel, waartoe wij zo weinig mogelijk moeten overgaan. De Generale Synode verklaart, dat zij niet recht weet, hoe zij op een verantwoorde wijze in dit opzicht haar taak kan vervullen.

De commissie van rapport acht deze nota te aarzelen. Het gaat erom of een bepaalde leer in de Hervormde Kerk toelaatbaar is, terwijl de nota leringen van andere kerken laat mee functioneren. Zij waardeert de voorzichtige toon, maar meent dat de kerk in bepaalde opzichten niet zwijgen mag.

Prof. Van Ruler maakt enkele opmerkingen n.a.v. de door hem opgestelde nota. Laten wij er voor oppassen de belijdenis niet te maken tot een interne aangelegenheid van de kerk, maar naar buiten gekeerd zijn. De wereld heeft de waarheid Gods nodig.

Ds G. Spilt wijst erop dat de conclusie van de nota zou kunnen zijn dat elke leer, die ergens in een christelijke kerk geduld wordt, daarom ook zijn plaats zou mogen hebben in de Hervormde Kerk.

Na een uitvoerige discussie zegt de praeses dat het op het ogenblik niet nodig is een besluit over deze nota te nemen. De gemaakte opmerkingen dienen verwerkt te worden.

Prof. dr A. A. van Ruler wil niet op alle sprekers ingaan. Een echte controverse heeft hij niet geconstateerd. Hij meent dat het vruchtbaar is tezamen voort te gaan in het opstellen van een nota, die de kerk van nut kan zijn.

De synode gaat hiermee akkoord. Het onderwerp zal in de zomersynode opnieuw aan de orde komen.

Aldus het Persbureau der Ned. Herv. Kerk.

10. Ik begrijp, dat prof. Van Ruler, een van de vaders van onze nieuwe kerkorde, aan het slot van zijn nota de veelzeggende woorden heeft neergeschreven: „De leertucht is een alleruiterst middel, waartoe wij zo weinig mogelijk moeten overgaan”. Maar daarna, nog welsprekender: „De „Generale Synode verklaart, dat zij niet recht weet, hoe zij op een verantwoorde wijze in dit opzicht haar taak kan vervullen”. Zulk een synodaal getuigenis klinkt nogal hulpeloos en het is te begrijpen, dat de commissie van rapport deze nota te aarzelen achtte en meende, dat de kerk in bepaalde opzichten niet zwijgen mag. Terecht gaf prof. Van Ruler ten antwoord, dat de wereld de waarheid Gods nodig heeft, maar ik kan mij voorstellen, dat er mensen zijn, die het niet duidelijk vinden, hoe de kerk de waarheid Gods aan de wereld kan boodschappen, als zij niet weet, hoe zij op een verantwoorde wijze haar taak inzake de leertucht kan vervullen. Zij moet het, en zij kan het niet.

11. De opzet van de nota van prof. Van Ruler had de indruk gewekt, dat men ter synode er ruitelijk voor was uitgekomen, dat de leertucht ook mogelijk moest worden gemaakt niet alleen ten aanzien van dienstdoende predikanten, maar ook ten aanzien van een predikant, die van zijn ambt ontheven is (zoals het geval is met prof. Smits en elke rijkshoogleraar). De leertucht over de eervol onthevenen was (wij hebben er meer dan eens op gewezen en wij hebben daarom heus wel begrip voor de netelige situatie, waarin het breed moderamen der Generale Synode heeft verkeerd, toen het een weg zocht in Ord. 11 en

die niet vond!) in de kerkorde niet geregeld. Daarom had ik de indruk, dat de nota-Van Ruler nu moest dienen, om zulk een leertuchtbehandeling ook ten aanzien van eervol onthevenen mogelijk te maken. Dat was dan: méér leertucht. Leertucht óók over hen, die er te voren niet onder vielen. Als wij de nota ten einde lezen, krijg wij echter de indruk, dat de conclusie in de omgekeerde richting wijst. Niet méér, maar minder leertucht. Zo weinig mogelijk, omdat de Generale Synode toch niet weet, hoe ze ermee aan moet. We zien met enige belangstelling de beraadslagen van de zomersynode tegemoet om te vernemen, welke kant de kerk het nu uitstuurt. Of: leertucht ook over eervol ontheven predikanten, of: leertucht zo min mogelijk. Misschien zelfs (die kant kan het óók op gaan): helemaal niet. Dat zou dan wel een vreemdsoortig slot zijn van de tien jaren van voorbereiding, die de kerk tot 1961 heeft gehad. Een slot, dat wij hebben verwacht. Een slot, dat van zó wezenlijk belang is, dat, als wij gaan in de lijn van het geval-Smits en van de openhartige, eerlijke en bekwame nota-Van Ruler, wij de gehele kerkorde verlagen tot reglementenbündel. Want zonder de leertucht, in welke soepele vorm ook, is de kerkorde het aanzien niet meer waard. Dan liggen alle principiële getuigenissen, na de oorlog gegeven, heel onverwacht, in duigen. Want staat er (niet in de bijkomende Ordinantiën, maar in de Kerkorde zelf) niet het kloekke woord: De Kerk weert al wat haar belijden weerspreekt?

Het artikel van Prof. Van Ittersson is lang. Maar het is nodig ter dege op de hoogte te blijven van wat in de Ned. Herv. Kerk geschiedt.

Vóór de oorlog was de Ned. Herv. Kerk naar het woord van Prof. Kraemer een „hotelkerk”. Hij schreef: „Vele richtingen (in de gangbare zin) wonen — ja — onder één dak. Maar dat is net zulk een uiterlijk feit als het samen onder één dak vertoeven van de verschillende gasten in een hotel, elk met eigen geseperreerde kamer. Gelijk de gasten in een hotel, kennen zij elkaar niet, negeren zij elkaar. De empirische kerk staat in één punt nog beneden een hotel. In een hotel behandelen de gasten elkaar over het algemeen beleefd en fatsoenlijk. Dat minimum halen wij vaak zelfs niet in de praktijk der kerkelijke verhoudingen”.

De Hervormde Kerk was voor de oorlog een genootschap, waarvan het bestuur — de synode — meermalen uitdrukkelijk verklaarde, dat het haar onmogelijk was de belijdenis te handhaven, dat zij er zich ook niet toe bevoegd achtte, dat zij dat ook niet wilde. Zij schreef eenmaal het ontstellende woord: „Omdat onze Kerk de Volkskerk is, en dus in haar midden nawerkt wat in de tijd gist, hebben de Kerkelijke Besturen zoveel mogelijk aan ieders geweten overgelaten om te bepalen of hij in de Hervormde Kerk zou kunnen blijven en arbeiden”. Zelfs tolereerde zij een tijdlang een „doop”, die niet geschiedde in de Naam van Drieënige God. Na de reorganisatie van de veertiger jaren zou dit alles anders worden. De Ned. Herv. Kerk zou weer een belijdende kerk worden. Fier schreef zij in haar nieuwe kerkorde het zware woord: De Kerk weert al wat haar belijdenis weerspreekt. Als overgangsmaatregel werd vastgesteld, dat nog tien jaar lang, tot 1961, geen leertucht zou worden uitgeoefend. Maar dán zou men met dit noodzakelijke en heilige werk beginnen. Juist toen deze overgangstermijn ten einde liep loochende Prof. Smits even grof als duidelijk enkele van de meest fundamentele momenten van de openbaring Gods in Christus.

En nu zien we het gebeuren, dat de synode — want daar komt de zaak uiteindelijk op neer — dat bewust en opzettelijk laat begaan. Ze hief zelfs een zwakke tuchtmaatregel, welke op Prof. Smits was toegepast, op.

Wat de synode van de Hervormde Kerk thans heeft gedaan is veel en veel ernstiger dan wat door één van haar voorgangers uit de vroegere bedeling werd verricht.

Die synoden verklaarden open en eerlijk: Wij spreken niet over de belijdenis, wij handhaven haar niet. Wij kunnen dat niet, wij mogen dat niet, wij willen dat niet. Wij bemoeien ons alleen met de organisatie. Maar met deze synode staat het anders. Het is haar hoge pretentie orgaan te zijn van een belijdende, speciaal een Christus-belijdende kerk. Ze betoogt steeds dat in haar door haar de kerk spreekt.

Welnu zo heeft de synode dan ook nu gedaan!

Wat zij ten aanzien van Prof. Smits uitsprak is inderdaad een belijdenis.

Zij heeft in haar uitspraken een belijdenis gedaan.

En wel een, die de verloochening van Jezus Christus, de Zoon van God, als de Heiland, die de wereld verlost door zijn bloed, niet uitsluit. En dat wie een dergelijke verloochening predikt blijven mag en kan binnen de „ruimte der kerk”.

C. V.

KERKNIEUWS

Bedankt voor IJmuiden: C. J. Smelik te Veenendaal; voor Bunschoten-Spakenburg: W. G. de Vries te Leiden en H. van Ommen te Oud-Loosdrecht.

Afscheid. Ds Tj. Boersma nam afscheid van de kerk van Drogeham met een predikatie over Hebr. 13 : 20, 21 en Ds O. Mooiweer van de kerk van Zalk en Veecaten met een preek over 2 Petr. 3 : 1.

Kerkbouw. Het kerkgebouw van de Geref. Kerk te Leerdam zal gerestaureerd worden.

Beroepbaar. De classis Kampen van „De Gereformeerde Kerken in Nederland” gehouden op 2 maart 1961 heeft de heer K. B. Holwerda, Vloedijk 112, Kampen, na gehouden praeparatoire examens beroepbaar gesteld.

Afvaardiging Generale Synode. De P.S. van Drenthe vaardigde de volgende broeders af naar de a.s. generale synode van Assen.

Primi: ds J. van Bruggen van Assen en ds J. ten Hove van Mussel.

Secundi: ds J. M. Zinkstok van Meppel en ds L. Douw van Stadskanaal.

Ouderlingen primi: J. Stout te Stadskanaal, Pekelderweg en K. Stam te Meppel.

Secundi: A. Barelds te 2e Exploërmond en G. C. Petersen te Emmen.

Tertii: R. Stevens te Hooghalen en J. Rijs te Hoogeveen.

Samenspreking. De kerkeraad van Haren (Gron.) besloot de generale synode te berichten, dat daartegen zijnerzijds geen bezwaar is.

De kerkeraad van de vrijgemaakte kerk van **Ten Boer** (Gr.) betuigde adhaesie aan het voorstel van de kerkeraad van Enschedé-Zuid om de commissie uit de generale synode van Utrecht niet toe te laten.

De classis **Grootegast** besloot er bij de generale synode van Assen op aan te dringen niet te voldoen aan het verzoek om samenspreking en de benoemde deputaten niet te ontvangen.

De kerkeraad van Creil betuigde adhaesie aan het voorstel van de kerkeraad van Enschedé-Zuid.

De Raad van de Geref. Kerk te Maastricht zond het volgende schrijven aan de a.s. gen. synode:

„De Raad van De Gereformeerde Kerk van Maastricht heeft met gezorgdheid geconstateerd, dat verschillende kerkelijke vergaderingen hebben uitgesproken, dat Uw vergadering de afgevaardigden van de Synode der Gereformeerde Kerken (synodaal), die het door genoemde Synode aan U gerichte schrijven persoonlijk wensen aan te bevelen en, wanneer dat nodig mocht zijn, toe te lichten, niet zou mogen ontvangen.

De Raad van De Gereformeerde Kerk van Maastricht is van oordeel, dat een weigering om deze afgevaardigden te ontvangen, niet slechts in strijd zou zijn met de burgerlijke beleefdheid, maar ook niet in overeenstemming zou zijn met de schriftuurlijke eis tot welwillendheid jegens allen. Een weigering om deze afgevaardigden te ontvangen zou — niet ten onrechte! — de indruk wekken, dat het onder ons ontbreekt aan vriendelijkheid jegens onze tegenpartij. Om zelfs de schijn daarvan te vermijden en om onze vriendelijkheid aan alle mensen bekend te laten zijn (Philip. 4 : 5) mag naar de mening van de Raad van De Gereformeerde Kerk van Maastricht het verzoek van de Synode der Gereformeerde Kerken (synodaal) niet worden afgewezen. Temeer, daar het ontvangen der afgevaardigden niets impliceert ten aanzien van de houding, die men meent te moeten innemen tegenover hetgeen de afgevaardigden willen aanbevelen en, zo nodig, toelichten.

Derhalve verzoekt de Raad van De Gereformeerde Kerk van Maastricht U, de afgevaardigden van de Synode der Gereformeerde Kerken (synodaal) te willen ontvangen en aanhoren”.

De kerkeraad van de Geref. kerk vrijgemaakt van **Zeist** heeft aan de generale synode van Assen een schrijven gezonden waarin hij zegt van oordeel te zijn:

1. dat in de besluiten van Utrecht 1959 geen basis voor hereniging is te vinden.

2. dat de door de synode van Bunschoten-Spakenburg genoemde bezwaren tegen de synodale kerken nog gelden, met name inzake de kerkregering en de „oecumenische” geest.

3. dat dit echter niet inhoudt, dat de synodale afgevaardigden niet kunnen worden ontvangen en hun niet enige spreektijd kan worden toegestaan (Matth. 5 : 42).

Het zou zijns inziens overweging verdienen de deputaten van te voren te berichten, dat, willen zij hun doel (n.l. tot samenspreking te komen) bereiken, de vrijgemaakte kerken dringend verzoeken om tegelijkertijd schriftelijk antwoord mee te brengen op enige door de synode te stellen vragen, welke antwoorden zij dan eventueel mondeling kunnen toelichten. Het gevaar voor een nieuwe officieuze toelichting behoeft hierbij niet af te schrikken, want men zou bevestiging door de begin mei 1961 samen te komen synode van Apeldoorn kunnen eisen.

Deze vragen zouden bijvoorbeeld kunnen zijn:

1. Er is vooral wat de eerst geschorsten betreft voor onze bekering gebeden. U wilt nu spreken. Betekent dit b.v., dat in plaats van over te gaan tot tuchtmaatregelen, de synode 1943-'45 had behoren in te gaan op de voorstellen van prof. Schilder (dec. 1943) en ds D. van Dijk (zomer 1944) tot nadere bestudering der geschillen, toen er nog de mogelijkheid van gesprek was?

2. Wat wordt er te weinig gezegd in de Verklaring van Gevoelen artikel 8: „dat zovelen van die kinderen deze belofte met een gelovig hart aannemen, zij dat doen krachtens de wederbarende genadewerking des Heiligen Geestes, naar Gods eeuwige verkiezing”, dat in het besluit tot terzijdestelling van de Vervangingsformule nog weer een confessionele uitspraak wordt gedaan?

3. Is u nog van mening, dat het toezenden door iemand van zijn critiek op de besluiten van een beëindigde synode aan de kerkeraden ter voorbereiding van een volgende synode, volgens de vanaf 1892 in de verenigde kerken vigerende D.K.O., een daad van kerkscheuring is?

4. Welk antwoord kunt u geven op het door onze synode van Bunschoten-Spakenburg, op u gedane appèl?

Bezwaarschrift. De classis Noord-Brabant-Limburg nam na voorlezing en bespreking van bezwaarschriften uit Bedum en Hoogeveen, met algemene stemmen, het volgende besluit:

De classis Noord-Brabant en Limburg in vergadering bijeen op woensdag 1 maart 1961, gehoord hebbende de bezwaarschriften van de kerkeraden van Bedum en Hoogeveen in verband met een publikatie van Ds B. Telder te Breda, spreekt uit: dat zij van oordeel is, dat de kerkeraad van Breda op de bezwaarschriften van de kerkeraden van Bedum en Hoogeveen niet voldoende is ingegaan,

waarom zij de kerkeraad van Breda dringend opwekt om alsnog op de in genoemde brieven naar voren gebrachte bezwaren in te gaan en van zijn voornemen daartoe kennis te geven aan de kerkeraden van Bedum en Hoogeveen,

en besluit voorts van deze uitspraak kennis te geven aan de kerkeraden van Bedum en Hoogeveen.

Een instructie van de kerk van Maastricht om deze zaak niet te behandelen, daar deze bezwaarschriften niet ter kennis zijn gebracht van de plaatselijke kerken, kwam door dit besluit te vervallen.

Algemene Kinderbijslagverzekering. De Gereformeerde Kerk van Uithuizermeeden heeft aangaande het Wetsontwerp Algemene Kinderbijslagverzekering het volgende schrijven gericht aan de Tweede Kamer:

Aan de Hoogedelgestrengste Dames en Heren.
Leden der Tweede Kamer der Staten-Generaal

Hoogedelgestrengste Dames en Heren,

De Gereformeerde Kerk van Uithuizermeeden heeft met belangstelling kennis genomen van bovengenoemd Wetsontwerp inzonderheid waar het een regeling betreft, die de zelfstandigen en onder hen ook de predikanten brengt onder een kinderbijslagvoorziening, een regeling overigens waarvan de inhoud naar haar mening niet door het begrip verzekering wordt gedekt.

De bezwaren tegen dit wetsontwerp zijn bij de Geref. Kerk b.g. zo mogelijk nog sterker dan tegen voorgaande algemene voorzieningen, die reeds bij de wet geregeld zijn.

Van deze bezwaren heeft zij bij meer dan één gelegenheid en bij verschillende instanties, zowel van te voren als achteraf, kennis gegeven. Laatstelijk in een Verzoekschrift aan H.M. de Koningin, waarvan een afschrift U dezer dagen is toegezonden.

Helaas zijn deze bezwaren telkens weer van de hand gewezen, laatstelijk door Z.E. de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Volksgezondheid. Het antwoord-schrijven van den Staatssecretaris alsmede kommentaar daarop van onze predikant zijn gepubliceerd in het Gereformerd Gezinsblad van 24 februari 1961. Een overdruk daarvan is U dezer dagen eveneens toegezonden.

De kerkeraad moge ditmaal volstaan, wat betreft de argumentatie van zijn bezwaren ook tegenover het onderhavige wetsontwerp, met te verwijzen naar bovengenoemde stukken. Alleen zij er op gewezen dat met elke nieuwe algemene voorziening zijn bezwaren groter worden, aangezien daardoor ook telkens weer een groter deel van de instandhouding van de kerkdienst en het predikambt aan de vrijwillige offerdienst der dankbaarheid aan God wordt onttrokken en tot een opgelegde publieke voorziening wordt gemaakt.

De kerkeraad zou het op hoge prijs stellen, indien U bij de overweging van het U door de regering voorgelegde wetsontwerp rekening wilt houden met zijn vorenvermelde opvattingen en bezwaren.

Met gevoelens van verschuldigde hoogachting.

De Kerkeraad van de Gereformeerde Kerk van Uithuizermeeden,

D. van Houdt, praeses.
H. Penninga, scriba.

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Adres van Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstr. 7, Kampen

Medewerkers:

Ds. D. van Dijk, Groningen
Drs W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Zuidhorn
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs G. Puchinger, Den Haag
Dr. H. R. Rookmaaker, Leiden
Dr. Ir. J. Stellingwerff, Amsterdam
Ds. B. Telder, Breda
Ds. G. Visee, Kampen
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Secretariaat Geref. Persvereniging „Opbouw”:

H. Albracht, Prof. Wentlaan 50, Utrecht

Penningmeester van de Geref. Persvereniging:

Drs J. F. J. Lamet, Antilopelaan 2,
Geldrop, post Eindhoven

Administratie: Slotlaan 220, Zeist

Ze waren er weg van. Zondagmorgen kwam in Hattem een hoorcommissie van de synodale kerk van Middenmeer. Ze wilden de pastor loci „horen”. De broeders zetten zich evenwel neer onder de samengekomen menigte in het kerkgebouw aan de Achterstraat, waar de vrijgemaakte broeders en zusters des Zondags plegen te vergaderen. IJverig werden aantekeningen gemaakt. De dienst eindigde voor de hoorcommissie wel wat vreemd. De dominee werd aan het eind van de dienst namelijk toegesproken en bedankt voor de hulpdiensten welke hij aan de kerk van Hattem had bewezen! En hem werd een psalm als afscheidsgroet toegezongen. Ze snaptten er niets van. De oplossing van het raadsel kwam toen een broeder de hoorcommissie vertelde, dat ze in de „vrijgemaakte kerk” waren geweest en geluisterd hadden naar Ds Mooiweer van Zalk, die naar Leerdam ging vertrekken. Het speet de „hoorders” zeer, maar ze waren „weg” van de preek.

Canada Reformed Churches. In januari werd door de Can. Ref. Church of Edmonton een nieuw kerkgebouw in gebruik genomen.

In februari gebeurde zulks in de Can. Ref. Church of Smithville.

In Orangeville kon eind 1960 het nieuwe gebouw in gebruik genomen worden.

De kerkeraad van Homewood-Carman besloot het Heilig Avondmaal voortaan zes maal per jaar te vieren.

Rev. W. Loopstra moest — omdat hij lijdende is aan een hernia — opgenomen worden in het ziekenhuis.

Adressen. Ds C. Trimp, Laan van Leeuwestein 22, Voorburg, tel. (070)-778387; Ds K. de Hoop, P. J. Troelstralaan 69c, Amersfoort, tel. 03490-9790.

VAKANTIE IN MOOI DRENTE

Te huur, vlak bij Paterswolde-meer: deel van Landhuis, compleet ingericht, eigen keuken, douche, W.C., Max. 4 personen.

Dam. Waterborg & Oranje, Meerkoetlaan 25, Paterswolde - Tel. 05907/1510 b.g.g. 05900/23800

BETALING ABONNEMENTSGELDEN

1 April begint een nieuwe jaargang van **Opbouw**.

Ter voorkoming van hoge incassokosten verzoeken we onze abonnees hun abonnementsgelden te willen gireren op postrekening 233117 van Drukkerij Steenbergen Zeist met bijvermelding voor **Opbouw**.

Een jaarabonnement bedraagt f 10.—, een halfjaar f 5.—.

Bij voorbaat dank voor de medewerking.

De Administratie.

Drukkerij Steenbergen

ZEIST - TELEFOON 03404-2452

Periodieken

Boekwerken

Handeldrukwerk